

sament i de la conducta irreal», «castradora», etc.), l'alimentació, les joguines, els renecs, etc. *Summerhill* és, en conclusió, un compendi de la teoria i la pràctica de l'escola creada i impulsada per Neill.

Summerhill, certament, fracassà. Però, ¿com valorar l'experiència de Neill? ¿Quines coses són aprofitables encara? A parer meu Summerhill tingué les seves virtuts i els seus defectes. Quant als defectes podríem assenyalar un evident utopisme a l'hora de creure que l'infant és «innatament assenyat», o que l'infant no necessita pressions (o

influències, si voleu) per esbrinar quines són les seves necessitats. De fet, si a l'infant no se l'ha de pressionar, ¿què hi fa una escola, encara que sigui com la de Summerhill? D'altra banda, ¿és correcte, realista i educatiu internar l'infant tot separant-lo de la realitat? ¿No es corre el risc que sorgeixin infants perfectament allunyats del món realment existent? I, per acabar aquesta breu crítica, ¿per què relegar a paper de segon ordre l'adquisició de coneixements?

En qualsevol cas *Summerhill* té unes virtuts inqüestionables entre les quals

convé destacar la reivindicació d'una sèrie de valors (democràcia, llibertat, responsabilitat, capacitat de prendre iniciatives, creativitat, etc.) que s'haurien de potenciar i practicar amb més freqüència del que acostuma a ser habitual. Summerhill, ho hem dit més amunt, fracassà; però això no significa, ni de bon tros, que es tracti *tout court* d'oblidar Neill. I és que, com pot apreciar-se llegint el llibre, hi ha un cert «esperit Summerhill» perfectament actual i necessari.

MIQUEL PORTA PERALES
Enginyer i llicenciat en Filosofia i Lletres

«Emili o de l'educació»

JEAN-JACQUES ROUSSEAU

Pròlegs de Josep González-Agàpito, Salomó Marquès i Alain Verjat

Traducció de Montserrat Gispert

Editorial Eumo i Diputació de Barcelona. Vic 1985

670 pàgines

L'educació del ciutadà

Encara que sembli una contradicció, el primer que cal dir en parlar de l'*Emili* de Rousseau és que, tot i ser legítim afirmar que és una de les obres més importants en la història teòrica i pràctica de la pedagogia, no podem considerar-la de cap manera com un simple tractat pedagògic. Tècnicament, és una novel·la filosòfica fortament teinyida de moralisme (segons Schopenhauer, Rousseau fou el més gran moralista dels temps moderns i l'únic a qui fou atorgat el do de moralitzar sense avorrir), però la seva temàtica educativa n'ha fet una de les obres més influents en el camp de la pedagogia. S'ha arribat a dir que tota la pedagogia contemporània arrenca de l'*Emili*.

Rousseau fou un pensador força sistemàtic i això vol dir que les seves idees pedagògiques són absolutament coherents amb les seves idees ètiques i polítiques. Per tal d'entendre bé l'*Emili* cal, doncs, situar-lo en el context general de la seva filosofia social, i el lloc on aquesta s'expressa de manera més congruent és *El contracte social*.

En *El contracte social* Rousseau fa una crítica de la societat molt més radical que la de la majoria dels pensadors progressistes del segle XVIII, perquè no

es limita a proposar una reforma de les institucions, sinó una inversió radical de l'estat mateix de la civilització. El principi fonamental de Rousseau és que l'home és bo per naturalesa i que és la societat la que l'ha pervertit, alienant-lo i arrabassant-li la llibertat natural. Davant d'això, Rousseau no formula, com s'ha dit sovint, la necessitat d'un retorn a un suposat estat de naturalesa, ja que aquest estat mai no ha tingut una existència efectiva. Per a ell, només és un concepte-simulacre que li permet de contraposar una situació de llibertat i sobirania naturals a una situació d'alienació i esclavatge socials. La comunitat que propugna Rousseau és fruit d'un pacte en virtut del qual l'home renuncia voluntàriament a la seva llibertat natural anàrquica per transferir-la, no pas a la tirànica voluntat d'un dèspota, sinó a la voluntat general del poble. Aquestes tesis representen una de les primeres formulacions teòriques de les concepcions democràtico-liberals burgeses i tingueren un ressò enorme entre els factòtums de la Revolució francesa: Robespierre en féu objecte de culte, Marat el llegia en veu alta mentre passejava, i Danton, Saint Just i Babeuf, si bé hi rivalitzaven en altres punts, coincidien en el seu entusiasme per les idees de Rousseau.

Però no hi ha societat nova sense un

home nou. I aquesta és la funció de l'*Emili* en el context de l'obra rousseauiana: dissenyar l'home nou, lliure i sobirà de la nova societat democràtica i antiabsolutista. Si els tractats clàssics de pedagogia s'ocupaven sobretot de l'educació del príncep, l'*Emili* s'ocuparà de l'educació del ciutadà. I aquesta educació no tindrà res a veure amb l'educació tradicional. Rousseau era un autodidacte i menyspreava els col·legis, les universitats i les institucions socials. A més, si l'home era bo abans la societat no el corrompés, també l'infant ho ha de ser, i el primer objectiu de l'educació serà, doncs, protegir l'infant dels mals que la societat li pot infligir. El protagonista de la novel·la de Rousseau no patirà la influència deletèria del món: serà criat al camp, lluny de les pressions i els prejudicis que malmeten l'home de ciutat. Així, anirà desenvolupant de mica en mica les seves facultats físiques i psíquiques, afegint als impulsos espontanis de la seva sensibilitat els mecanismes que possibiliten el domini racional de si mateix, i tot en el moment oportú, quan la seva consciència, autònomament conformada, no sigui ja sensible als arguments de la pura autoritat.

Al llarg dels cinc llibres en què està dividida l'obra, assistim al desenvolupament d'Emili, des del seu naixement

fins a l'adquisició del llenguatge (llibre I), passant per les fases d'adquisició de la raó sensitiva (llibre II), la raó intel·lectual (llibre III) i la raó moral, social i religiosa (llibre IV, on s'inclou la cèlebre *Professió de fe d'un vicari de Savoia*: aquí Rousseau exposa els principis religiosos que motivaren la seva ruptura amb Voltaire, el qual considerà molt reaccionàries les seves opinions en la matèria). El llibre V s'ocupa de l'educació de Sophie, la futura muller del protagonista, i en aquest punt no es pot considerar gaire innovador, ja que la principal funció que atribueix a la dona és l'estrictament convencional de muller i mare.

Llegint l'*Emili* s'entén perfectament que Rousseau hagi estat considerat un precursor de l'escola activa, de la pedagogia en llibertat i de moltes de les tendències de la pedagogia contemporània. Hi trobem moltes idees de les que aquestes escoles posaren en pràctica posteriorment: la necessitat d'una educació individualitzada que respecti la personalitat de l'infant, que el tracti tal com és, més ençà de l'home que serà i els vicis i prejudicis del qual projecta

inconscientment l'educador tradicional sobre aquest adult en miniatura amb què el confon; el concepte d'educació negativa, que busca sobretot evitar les coaccions que priven l'infant de ser ell mateix; la crítica d'una pedagogia basada en l'obediència, la imitació i la memorització («De memòria, ni les faules de La Fontaine!»); la consideració que l'educació és bàsicament desenvolupament intern i formació espontània: cal desvetllar l'interès i la curiositat de l'infant, però deixar que ell mateix es plantegi els interrogants que l'estimulin a discórrer («No cal que l'infant aprengui la ciència, cal que la inventi ell mateix. Si mai substituïu en la seva ment la raó per l'autoritat, no raonarà mai»), etc.

L'*Emili* es publicà per primera vegada a París l'any 1762 amb un peu d'impremta fals datat a l'Haia. Rousseau pretenia així evitar la censura, però no ho aconseguí. El 9 de juny d'aquell mateix any el Parlament de París emetia un decret en què ordenava cremar el llibre i detenir el seu autor, però aquest, avisat pels seus amics els ducs de Luxemburg, fugí l'endemà cap a Suïssa.

Deu dies més tard eren les autoritats de Ginebra les que feien cremar el llibre i amenaçaven Rousseau amb l'empresonament si gosava entrar a la ciutat. Aquestes persecucions no sols no impediren la difusió del llibre en els ambients il·lustrats, sinó que n'estimularen la lectura i la discussió clandestines. Una curiosa conseqüència d'aquesta repressió intel·lectual fou la proliferació de tota mena d'anti-Emilis (llibres amb títols com *L'Emili cristià*, el *Nou Emili* o *L'Emili desenganyat*, els autors dels quals, avui ben oblidats, pretenien combatre els excessos d'escepticisme i tolerància i l'afebliment del principi d'autoritat que hi ha en l'obra de Rousseau.

L'edició catalana publicada per Eumo amb el suport de la Diputació de Barcelona és modèlica en la seva adequació als objectius perseguits. Una traducció àgil i acurada, una cronologia útil i concisa, una bibliografia suficient i rigorosa, i dos pròlegs excel·lents: el de J. González-Agàpito i S. Marquès, que constitueix una bona guia de lectura, i el d'Alain Verjat, que la situa en el context ideològic en què fou gestada.

JOSEP SARRET

«L'Església i el regionalisme i altres textos (1887-1889)»

JOSEP TORRES I BAGES.

Edició a cura de Joan Lluís Pérez Francesch
Edicions de La Magrana i Diputació de Barcelona, 1985
XLI i 157 pàgines.

El nacional-catolicisme català

Josep Torres i Bages no sols és un dels pensadors catalans més importants dels darrers cent anys, sinó que també és un dels menys coneguts. I quan dic que és un dels menys coneguts em refereixo a un fet concret i fàcilment constatable: per molta gent, Torres i Bages només és el nom sota el que s'amaga un bisbe integrista de començament de segle. I prou, aquí s'acaba tot.

L'aparició de *L'Església i el regionalisme i altres textos (1887-1889)*, amb un excel·lent «Estudi preliminar» de Joan Lluís Pérez Francesch, és una bona oportunitat per conèixer el pensament de Josep Torres i Bages. Un pen-

sament que, pel que sembla, encara té una certa vigència. Però d'això ja en parlarem al final. Anem primer al moll de l'os del pensament torrassí.

L'Església i el regionalisme està format per un conjunt d'articles que veieren la llum en la coneguda revista de l'època *La Veu del Montserrat* durant l'any 1887. El que —per cert, en una prosa excel·lent— pretén Torres i Bages en aquesta sèrie d'articles és, fonamentalment, demostrar aquestes tres coses: que l'esperit català és essencialment cristià, que la religió cristiana té caràcter regionalista i que la nació i la regió (destruïda per la revolució liberal) sols poden reconstruir-se sota la protecció i l'impuls de la religió.

Quant al primer punt —l'essència cristiana de l'esperit de Catalunya—

Torres i Bages és prou contundent quan escriu autèntiques sentències com és ara les següents: «Catalunya, la va fer Déu, no l'han feta els homes»; «potser no hi ha altra nació tan entera i sòlidament cristiana com fou Catalunya»; «Crist, restaurador de la naturalesa, és el cor de la nació catalana, i al suau i ordenat ritme de sa saviesa i amor es movien els fundadors i pares del nostre poble», etc. I, ¿per què —o en virtut de què— l'esperit català és cristià? Torres i Bages recorre a l'apodíctica aristotèlica per «demostrar» l'arrel profundament cristiana de Catalunya. En efecte, tot invocant el principi aristotèlic segons el qual les operacions són de la mateixa naturalesa que el subjecte que les executa, el nostre autor proclama que «molt cristià deu